Eleonora RINGLER-PASCU
(Universitatea de Vest din Timișoara)

Aventura traducerii unui text literar: *Immanuel Kant* de Thomas Bernhard

Abstract: (The Adventure of Translating a Literary Text: *Immanuel Kant* by Thomas Bernhard) The translation of the drama *Immanuel Kant* by Thomas Bernhard follows certain adventurous stages, as the process of „translation" started with a practical procedure for the Hungarian State Theatre "Csiky Gergely" from Timișoara. As the audience who does not understand Hungarian needed for the premiere (December 11, 2011 / stage director Alexandru Colpaci) a Romanian simultaneous alternative, this had been accepted by the author of this paper. The challenge to work on Thomas Bernhard's difficult dramatic text, resulted finally in a literary translation that had been published at the Diacritic editing house (2013), with the aim to offer it to a larger audience. The specific Bernhard writing style consists in repeating certain structures that are profoundly musical, so that each idea is included, followed and developed in a crescendo, resembling an infinite spiral, leading to paroxysm. The non-metaphorical language, having a musical counterpoint rhythm, lacking any punctuation marks, overwhelms with its alternative mechanical style, while repetition is reaching an aesthetic and philosophical range.

Keywords: Thomas Bernhard, translation, intercultural interference, aesthetic reception, musicality

Rezumat: (Aventura traducerii unui text literar: *Immanuel Kant* de Thomas Bernhard) Traducera textului dramatic *Immanuel Kant* de Thomas Bernhard parcurge un traseu al aventurilor, începerea procesului „traducerii" fiind motivat de o procedură practică a Teatrului Maghiar de Stat "Csiky Gergely" din Timișoara. Publicul necunoscător al limbii maghiare avea nevoie de o variantă în limba română pentru a urmări prin traducere simultană spectacolul montat de regizorul Alexandru Colpaci (premiera în 11 decembrie 2011), ceea ce a fost acceptat de autoarea acestui studiu. Provocarea de a se apropia de textul dificil al dramaturgului austriac Thomas Bernhard s-a finalizat prin publicarea traducerii literare la Editura Diacritic (2013), cu scopul de a oferi acest text unui public larg. De remarcat stilul specific de scriere bernhardian, și anume structura repetitivă și profund muzicală, în care fiecare idee este prinsă, urmărită și dezvoltată într-un crescendo, asemenea unei spirale infinite, ce duce la paroxism. Limbajul nemetaforic, ritmat ca un contrapunct muzical, lipsit de interpunctuație, învăluie cu mecanica sa alternativă, iar repetiția este ridicată la rang de principiu estetic și filosofic.

Cuvinte-cheie: Thomas Bernhard, traducere, interferență culturală, receptare estetică, muzicalitate

Dramaturgul austriac Thomas Bernhard (1931-1989) are faima unui „rebel", unui „tragician vesel", unui „manierist al mâhnirii", unui „virtuoz al deznădejdii" - etichete fidele tematicii abordate și stilului de scriere. Teatrul înseamnă pentru Bernhard un proces mental, pe care-l transpune în coduri teatrale. În lumea scenei, creată de scriitorul austriac, personajele sunt copleșite de situații tragicomice și trebuie să recunoască, într-un final, eșecul căruia le sunt supuse. Metoda specifică de expunere a procesului de dezintegrare și a eșecului constă în stereotipia verbală și

BDD-A26679 © 2017 „Jozsef Attila" Tudomanyi Egyetem Kiado Szeged; Editura Universității de Vest din Timișoara
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:04:30 UTC)

gestuală, în automatisme de marionetă, realizate prin accentuarea situațiilor tragicomice, grotești, deseori la limita hilarului. Sfera tragicomediei se re-scrie, deoarece apare tendința de suprapunere între comedie și tragedie, efectul comicului plasându-se la granița cu tragicul, și invers, iar deseori diferența între cele două genuri este anulată. „Textul poate fi citit ca o tragedie, dar și ca o comedie, iar mecanica textelor este alcătuită în așa fel încât cititorul, cu cât este mai conștient de ceea ce citește, să fie hărțuit de aceste opoziții, astfel că, într-un final, să nu mai perceapă dacă are de-a face cu o tragedie sau cu o comedie."[1]

Conceptele tradiționale de „tragedie" și „comedie" își pierd legitimitatea în contextul actual, deoarece ele nu mai pot coexista drept genuri de sine stătătoare, cert fiind că pot fi schimbate între ele sau pot chiar să se identifice. Actorul Bernhard Minetti confirmă existența și, totodată depășirea granițelor acestor genuri: „Bernhard este pentru mine suveranul absolut în domeniul tragicomediei. Deseori îmi întâlnesc spectatorii, după reprezentațiile cu piesele lui Bernhard, citând aceeași replică. Unii o găsesc comică, alții, tragică, dar în timp ce joc, eu, personal, nu mă gândesc la comedie sau la tragedie. Eu simt doar un punct filosofic de la care încep să-mi pun întrebări: Cum definim existența? Din perspectivă comică, sublimă sau tragică? Suntem asemenea animalelor, suntem eroi sau biete viețuitoare? Depinde, în funcție de cum ne percepem, de cum acționăm sau cum trăim. Dar, totodată, oscilăm între aceste definiții, de parcă ar fi simple simțiri."[2]

În textele dramatice ale lui Thomas Bernhard comicul și tragicul sunt omniprezente, iar mecanica lor este în așa fel transpusă, încât opoziția dintre comedie și tragedie se pierde, astfel încât se poate vorbi despre o comedie cu trăsături tragice, sau despre o tragedie cu trăsături comice. Comicul se manifestă prin provocarea hilarului, iar comedia este singura care-l poate controla. Hilarul legitimează existența comicului și, totodată, anulează tragedia ca metodă. Se poate constata o relație strânsă a hilarului cu bufoneria, în această relație profilându-se un program special al râsului („Lachprogramm")[3], înrudit cu teoria hilarului la Schopenhauer.

[1] Schmidt-Dengler, Wendelin: 1986. *Der Übertreibungskünstler. Zu Thomas Bernhard*. Wien: Sonderzahl, p.137. „Man kann den Text als Tragödie, man kann ihn als Komödie lesen, und die Mechanik der Texte ist darauf ausgerichtet, daß der Leser, je bewußter er liest, zwischen diesen Opositionen hin und her gerissen wird, ja, daß er nicht mehr weiß, ob er gerade mit einer Trgödie oder einer Komödie zu tun hat." (trad. în limba română: Eleonora Ringler-Pascu).

[2] Minetti, Bernhard: 1990. *Bernhard*, în: *Thomas Bernhards Werkgeschichte*. Jens Dittmar (ed.). Frankfurt am Main: Suhrkamp, p. 219 „Bernhard ist für mich der absolute Souverän auf dem Gebiet der Tragikomödie. Wie oft treffe ich Zuschauer aus meinen Bernhard-Aufführungen, die mir jeweils dieselbe Stelle zitieren: Die einen finden sie komisch, die anderen tragisch, aber ich denke weder an Komik noch an Erschütterung, während ich spiele. Ich spüre da immer wieder den philosophischen Punkt, an dem ich zu fragen beginne. Wie definieren wir Existenz? Aus der komischen Perspektive, aus der erhabenen, aus der tragischen? Sind wir wie Tiere, sind wir Heroen oder Kümmerlinge? Je nachdem, wie wir uns verstehen, handeln oder erleben. Aber wir wechseln auch zwischen all diesen Definitionen hin und her, als wären sie nur Empfindungen." (trad. în limba română: Eleonora Ringler-Pascu).

[3] Vezi: Schmidt-Dengler, Wendelin: 1986. *Der Übertreibungskünstler. Zu Thomas Bernhard*, ed. cit.

BDD-A26679 © 2017 „Jozsef Attila" Tudomanyi Egyetem Kiado Szeged; Editura Universității de Vest din Timișoara
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:04:30 UTC)

Tragicul este mereu estompat prin acceptarea din partea individului a faptului că face parte dintr-o comedie universală („Welt-Komödie"). Teatrul lui Bernhard pulsează de viață și idei, cu personaje care, în pofida răcelii și agresivității lor, impun prin vitalitate, dar și prin expresia convingătoare a vieții lor interioare, redată printr-o mixtură de tonuri tragice, comice și tragicomice. În scene construite cu exactitate, în constelații complexe, prind contur situații dramatice exemplare, preponderent relații de interdependență maladivă, de atașamente nocive sau infirmități care se condiționează pentru a se anihila în cele din urmă. De fapt avem de-a face cu o psihoanaliză de tip „iubire-ură", finalitatea relațiilor fiind mereu eșecul.

Despre teatru Thomas Bernhard afirmă: „După părerea mea, dramaturgia este în primul rând ceva ce are de-a face cu limbajul. Evident că există un teatru al tumbelor, unde oamenii se dau de-a berbeleacul, unde mereu se deschid și se închid uși, unde în fiecare clipă se finalizează un destin și apoi fiecare cinci minute, domnește plictisul. În piesele mele e cu totul altfel: trebuie să asculți. Drama mea se naște treptat, din limbaj – dar nu drama mea personală, ci viziunea mea despre literatura dramatică."[4]

Referindu-se la principiul textelor dramatice bernhardiene, la reducerea acțiunii scenice la un minimum, la metoda de scriere manieristă, Wendelin Schmidt-Dengler propune ca acestea să fie receptate drept jocuri auditive („Hör-Spiele"), respectiv jocuri mentale („Denk-Spiele") sau jocuri mental vizuale („Denk-Schau-Spiele")[5]. De remarcat stilul specific de scriere, și anume structura repetitivă și profund muzicală, în care fiecare idee este prinsă, urmărită și dezvoltată într-un crescendo, asemenea unei spirale infinite, ce duce la paroxism. Sub cascadele frazelor ce-și rostogolesc tiradele în gol, repetând la nesfârșit aceleași formulări, uneori cvasi tautologice, într-o formă paradigmatică, plasată între afirmație și negație, se manifestă originalitatea stilului. Limbajul nemetaforic, ritmat ca un contrapunct muzical, lipsit de interpunctuație, învăluie cu mecanica sa alternativă, iar repetiția este ridicată la rang de principiu estetic și filosofic, dat fiind faptul că tot ce se întâmplă nu e decât o repetare a unui fapt anterior. Analogia cu muzica legitimează poziția specială a acestui gen artistic. În cadrul textelor dramatice, afinitatea dintre muzică și limbaj se poate observa cel mai bine în ritmul limbajului, prezent în dialog sau monolog. Discuțiile interminabile ale protagoniștilor se concentrează asupra tragediei produse, de fapt rezultatul gândirii pesimiste față de mersul istoriei care tinde să se repete. În genere, tematica textelor sale dramatice surprinde eșecul individului într-o lume indiferentă, lipsită de sens, în încercarea

[4] Bernhard, Thomas: 1981. *Interview*, în: Nicholas Meyerhofer: *Thomas Bernhard*. Berlin. Colloquium Verlag. 1989, p.3 „[M]einer Meinung nach ist Dramatik doch etwas, was in erster Linie mit Sprache zu tun hat. Es gibt natürlich auch ein Theater der Purzelbäume, wo die Leute sich überschlagen, ununterbrochen Türen auf- und zugehen, alle Augenblicke Schicksale sich vollenden und dann vielleicht alle fünf Minuten fad sind. Bei meinen Stücken ist das anders: man muß hinhören. Aus der Sprache, langsam entwickelt sich mein Drama – also nicht mein persönliches, aber meine Vorstellung von dramatischer Literatur." (trad. în limba română: Eleonora Ringler-Pascu).

[5] Schmidt-Dengler, Wendelin: 1986. Der Übertreibungskünstler. Zu Thomas Bernhard, ed.cit., p. 107.

BDD-A26679 © 2017 „Jozsef Attila" Tudomanyi Egyetem Kiado Szeged; Editura Universității de Vest din Timișoara
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:04:30 UTC)

disperată de a depăși izolarea autoimpusă care duce spre eșec, nebunie sau chiar autodistrugere. Un exemplu de eșuare umană, demonstrată prin tematizarea degradării psihicului, este prezent în comedia/tragicomedia *Immanuel Kant* (1978, premiera absolută având loc în același an la Württembergisches Staatstheater in regia lui Claus Peymann), în cadrul căreia dramaturgul ne oferă cheia viziunii sale despre teatru și viață: „Teatrul e anacronism. Totul e caricatură."

Traducerea textului dramatic *Immanuel Kant* de Thomas Bernhard parcurge un traseu al aventurii, începerea procesului „traducerii" fiind motivat de o procedură practică a Teatrului Maghiar de Stat "Csiky Gergely" din Timișoara. Publicul necunoscător al limbii maghiare avea nevoie de o variantă în limba română pentru a urmări prin traducere simultană spectacolul montat de regizorul Alexandru Colpaci (premiera în 11 decembrie 2011), ceea ce a fost acceptat de autoarea acestui studiu. Provocarea de a mă apropia de textul dificil al dramaturgului austriac Thomas Bernhard s-a finalizat prin publicarea traducerii literare la Editura Diacritic (2013), cu scopul de a oferi acest text unui public larg. Etapele transpunerii textului s-au desfășurat în trei timpi: prima etapa s-a materializat în textul de uz intern pentru Teatrul Maghiar de Stat „Csiky Gergely", așa numita traducere de „serviciu", transmisă prin traducere simultană la cască, sincronizată cu replicile actorilor de pe scenă. Pentru a realiza o traducere adecvată cu cerințele scenei a fost necesară prezența la ultimele repetiții, adaptarea la întregul proces scenic, pentru a se produce o simultaneitate la nivel de recepție-emisie. În cadrul celei de-a doua etape am reluat prima variantă, pe care am adaptat-o pentru spectacolul lectură cu studenții de la secția de actorie a Facultății de Muzică și Teatru, Universitatea de Vest din Timișoara, prezentat la Biblioteca Centrală „Eugen Todoran" (12.12.2011) în cadrul proiectului „Teatru la bibliotecă" coordonat de Daniela Magiaru / Șilindean și de mine. Ecoul pozitiv m-a îndemnat să reiau cu minuțiozitate fiecare replică în parte și să finalizez o traducere literară pentru publicul iubitor de teatru, cel care dorește să citească sau chiar să recitească textul. Editura Diacritic a înțeles acest mesaj și mi-a acordat încrederea deplină prin publicarea în 2013 a textului integral, completat de o prefață concepută de Daniela Magiaru / Șilindean și de o postfață realizată de mine.

Traducerea este cea care relevă munca traducătorului, celui care recreează universul și contextul operei originale, în special acel context de sensuri multiple ale textului „pur". Reproducerea contextului verbal poate fi considerată drept o pre-etapă a interpretării. În această situație este important să fie redată polisemia textului inițial, fără a impune propria interpretare a traducătorului, ci, dimpotrivă, să ofere receptorului acea multitudine de sensuri oferite de autor, acel labirint prin care fiecare are posibilitatea de a-și găsi propria cale de interpretare. Anatomia internă a textului și complexitatea structurilor se impun, și astfel ele se oglindesc prin transpunere într-un nou spațiu lingvistic și cultural, în încercarea de a dobândi perspectiva plurală inițială.

Respectând poetica textului bernhardian original, am încercat să reconstruiesc structurile lingvistice, să reinterpretez compoziția inițială, să refac specificitatea

BDD-A26679 © 2017 „Jozsef Attila" Tudomanyi Egyetem Kiado Szeged; Editura Universității de Vest din Timișoara
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:04:30 UTC)

stilistică şi să redau universul aparte a tragicomediei. O atenţie deosebită am acordat relaţiei dintre formă şi conţinut, respectiv esteticii textuale, luând în considerare componenta lexicală, structurile semantice şi categoriile gramaticale. Solicitând straturile vocabularului, respectiv capacitatea derivată şi de compunere a limbii române, am încercat mereu să găsesc „cuvântul" şi ritmul adecvat. Pe parcursul transpunerii textului dramatic am întâmpinat unele dificultăţi în redarea unor termeni şi anumitor expresii specifice limbii germane. Astfel am încercat să găsesc termeni echivalenţi care să se integreze armonios în textura propusă spre lectură.

Dacă ne apropiem de text, aflăm despre Immanuel Kant că circulă zvonuri, conform cărora se spune că nu ar fi ieşit niciodată din Königsberg, ceea ce este infirmat prin piesa lui Thomas Bernhard. Această legendă este deconstruită deja din start, o metodă care subliniază paradoxul afirmaţiilor şi intenţia de a crea o comedie, poate chiar o parodie. Astfel cititorul, respectiv spectatorul, află că filosoful a călătorit incognito, de cele mai multe ori fiind însoţit doar de Friedrich, dublul său paseriform, acel animal „superfilosofic" din rasa Psittacus erithacus, cel care depozitează toată ştiinţa lui Kant.

KANT
Tot ceea ce am gândit vreodată
am stocat în Friedrich
Îl pierd pe Friedrich
Pierd totul [6]

Ilustrul filosof este plasat în punctul central al unei lumi care ne duce cu gândul la corabia nebunilor, dar şi la povestea Titanicului. El este cel care polarizează în jurul său protagoniştii tragicomediei, diverse caricaturi, toţi cei care-l însoţesc în voiajul fictiv peste ocean spre America. Vaporul este populat de diverse personaje stranii, caracterizate prin stereotipii verbale şi automatisme de marionetă. De remarcat este faptul că doar foarte puţine personaje poartă nume proprii, cu excepţia lui Kant, al lacheului său Ernst Ludwig şi în mod paradoxal al papagalului său Friedrich. Restul protagoniştilor sunt doar reprezentanţi al unor personaje informale – Milionara, Căpitanul, Amiralul, Colecţionarul de artă, etc.

Scopul călătoriei lui Kant este unul dublu – decernarea titlului de Doctor Honoris Causa din partea Universităţii Columbia şi speranţa de a-şi recăpăta vederea, slăbită din cauza unui glaucom. O poveste simplă, ancorată însă într-o compoziţie minuţios gândită.

Replicile personajelor sunt adesea rostite papagaliceşte, repetiţia şi mai ales tautologia intenţionată fiind procedeul prin care Bernhard subliniază hilarul situaţiilor construite. De fapt Kant trăieşte simultan în două lumi – pe de-o parte lumea pe care i-o administrează cu minuţiozitate soţia, creând senzaţia că este

[6] Bernhard, Thomas: 2013. *Immanuel Kant.* Traducere în limba română Eleonora Ringler-Pascu. Timişoara: Diacritic, p. 100.

BDD-A26679 © 2017 „Jozsef Attila" Tudomanyi Egyetem Kiado Szeged; Editura Universităţii de Vest din Timişoara
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:04:30 UTC)

prizonier într-o lume de restricții; pe de altă parte lumea sferelor în care discursul conține inflexiuni pe care cei din jurul său nu reușesc să le descifreze. Astfel se creionează imaginea unui sistem de colivii suprapuse, cea concretă a papagalului Friedrich, și cea a personajelor captive în lumea lor, dominată de ticuri verbale, stereotipii și automatisme. Cel mai elocvent exemplu pentru un personaj caricatură este Milionara, cea care turuie la nesfârșit despre tot ce-i trece prin minte – de fapt despre nimic, discurs însoțit de clișee, banalități și fraze goale. Monologul ei amețitor, de o viteză impresionantă, are menirea de-a deconstrui discursul filosofic.

MILIONARA
Kant în persoană
Trebuie să fie minunat
să fii căsătorită cu o somitate mondială
cu Kant
Mergeți zilnic la masaj
Eu mă las masată zilnic de masorul navei
Așa un corp
O apariție elegantă
mi-a spus
că de fapt ar fi medic
dar n-a reușit să-și obțină diploma de doctor
din cauza unei pleurite neglijate a mamei sale
[…]
Ah mie-mi place aici pe vapor
și-mi place mâncarea de pe vapor
Dacă visez urât merg pe punte
și mă gândesc la Panama
Înțelegeți dragoste de marinar ah da
Și dacă rochiile devin prea strâmte
doar avem un croitor la bord [7]

Textul este în totalitate hilar, doar contextul mimează seriozitatea. Jocurile de cuvinte, inversările intenționate, trecerea bruscă de la o idee la alta, ticurile verbale fac parte din arsenalul stilistic specific pentru scrierea creativă, deseori manieristă a dramaturgului. Un exemplu specific pentru jocurile de cuvinte bazate pe valența fonetică:

KANT
Ich bin seekrank
nicht sehkrank [8]
În traducere:
Mă refer la rău de mare
Nu la rău de vedere [9]

[7] Bernhard, Thomas: 2013. *Immanuel Kant*. Traducere în limba română Eleonora Ringler-Pascu. Timișoara: Diacritic, pp.78-80.
[8] Bernhard, Thomas: *Immanel Kant*, în: Stücke 2. Frankfurt am Main: Suhrkamp, p. 308.
[9] Bernhard, Thomas: 2013. *Immanuel Kant*, p. 96.

BDD-A26679 © 2017 „Jozsef Attila" Tudomanyi Egyetem Kiado Szeged; Editura Universității de Vest din Timișoara
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:04:30 UTC)

Dualitatea creată este subliniată de automatizarea rezultată din replicile personajelor. De exemplu Kant vorbește despre ideologii, în timp ce discuția se derulează asupra gastronomiei.

KANT
Demonii
în concordanță cu natura
Rezistența tuturor părților
Particulele materiei primare
[...]
DOAMNA KANT
Soțul meu își dorește ciorbă de burtă
ciorbă de burtă
înțelegeți [10]

Torentele discursurilor sunt adesea rostite într-un crescendo asemănător cu o spirală infinită, la fel cum o fac personajele absurdului, cele beckettiene. Automatismele de marionetă, formulările, uneori cvasi tautologice, într-o formă paradigmatică, se plasează între afirmație și negație. Repetarea replicilor, îmbogățite deseori complet arbitrar, dau naștere unor pasaje încărcate de un umor savuros, însoțit de o melodicitate aparte, bazat pe tehnica contrapunctului.

Kant n-a ieșit din Königsberg
se spune
dar unde e Kant
e Königsberg
Königsberg e
unde e Kant
Unde e Kant
Și unde e Kant
Kant e unde e Königsberg [11]

Absența interpunctuației înlesnește fluiditatea textului, așezat în pagină asemenea unei poezii moderne, curgerea sugerând mișcarea valurilor pe care plutește vaporul populat cu personajele bernhardiene.

KANT
Tot ce este
este
Tot ce nu este
nu este
Lumea este opusul
lumii
Adevărul este opusul
Adevărului. [12]

[10] Idem, pp. 27-28.
[11] Idem, pp. 45-46.
[12] Bernhard, Thomas: 2013. *Immanuel Kant*, p. 56.

BDD-A26679 © 2017 „Jozsef Attila" Tudomanyi Egyetem Kiado Szeged; Editura Universității de Vest din Timișoara
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:04:30 UTC)

Dialogul virtual cu autorul se transformă treptat într-o reproducere a textului inițial, iar traducerea și receptarea estetică intenționează să reproducă și să dezvăluie valențele operei originale prin redarea productivă într-un nou format textual.

Bibliografie:

Bernhard, Thomas: 1989. *Interview*, în: Nicholas Meyerhofer: *Thomas Bernhard*. Berlin: Colloquium.
Bernhard, Thomas: *Immanel Kant*, în: Stücke 2. Frankfurt am Main: Suhrkamp
Bernhard, Thomas: 2013. *Immanuel Kant*. Traducere în limba română Eleonora Ringler-Pascu. Timișoara: Diacritic.
Minetti, Bernhard: 1990. Bernhard, în: *Thomas Bernhards Werkgeschichte*. Jens Dittmar (ed.). Frankfurt am Main: Suhrkamp.
Schmidt-Dengler, Wendelin: 1986. *Der Übertreibungskünstler. Zu Thomas Bernhard*. Wien: Sonderzahl.

BDD-A26679 © 2017 „Jozsef Attila" Tudomanyi Egyetem Kiado Szeged; Editura Universității de Vest din Timișoara
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:04:30 UTC)